

מבחן בית בקורס "מוסר ועסקים"

ת"ז :

שאלה 1

א. חולשה של השוק – לא הכל נלקח בחשבון

לפי התיאוריה המקובלת, המחיר בשוק אמור לשקף את כל העלויות של הייצור והצריכה, כלומר, המחיר של מוצר מסוים אמור להיות כזה שכל העלויות של העסקה יגולמו בתוכו. המחיר של גלידה לדוגמה אמור להיות בנקודת שיווי המשקל בין עלויות הייצור של הגלידה (חומרי גלם, שכר לעובדים, הוצאות דלק לתובלה וכו') לבין הביקוש לגלידה. בתיאור האידיאלי, אין עלויות נוספות. אבל זה לא תמיד נכון. יש עלויות מסוימות שלא "נלקחות בחשבון".¹ זיהום הוא דוגמה לכך. לפי כתבה על מיסוי רכב, מתברר שהעלויות האמיתיות של השימוש ברכב לא נלקחות מספיק בחשבון.² הרכבים פולטים חומרים מזהמים, מה שיותר עלויות שונות. חלק מהעלויות האלו הוא מדיד, לדוגמה הוצאות ספציפיות לנזקי זיהום אוויר, אבל הרוב אפילו אינו מדיד: בעיות בריאות ארוכות טווח, תרומה להתחממות גלובאלית ועוד. השוק בפני עצמו פשוט אינו מגלם את העלויות האלו. עקרונית, מיסוי מתאים על פליטת זיהום עשוי להכניס את המרכיבים האלו לחישוב העלויות, אבל בפועל מתברר שהמיסוי, לפחות בישראל, אינו עושה זאת. בנוסף, יש גם לשים לב שזהו פתרון שאינו בא מתוך השוק בעצמו אלא מהמדינה.

ב. חולשה של השוק – לא הכל פתוח

עקרונית, כשהשוק הוא תחרותי, לאף פירמה אין מספיק כוח בשביל להכתיב את המחירים. אם פירמה מסוימת תנסה להעלות מחירים, יהיו פירמות אחרות שיוכלו להציע את אותו מוצר במחיר נמוך יותר (למעט כמובן מקרים של העלאת מחירים כתוצאה משינוי שמשפיע על כל היצרנים, כפי שקורה באינפלציה כיום לאחר משברי הקורונה והמלחמה באוקראינה, אבל זה מצב שונה לגמרי). אבל בפועל, במקרים רבים השוק אינו באמת פתוח, ויצרנים מסוימים עשויים להגיע לגודל כזה שהם מהווים מונופול בפועל, ויכולים לשלוט במחירים.³ זה מה שקורה בשוק האפליקציות של מערכת ההפעלה של אפל. חברת אפל מחזיקה במונופול מוחלט על רישוי האפליקציות: רק היא יכולה לאשר אפליקציות שאותן המשתמשים יוכלו להוריד לאייפון שלהם. המצב הזה מאפשר לה לגבות מיצרניות האפליקציות עמלות גבוהות מאד של 30%.⁴ העלות הזאת מתגלגלת כמובן על הצרכנים. כלומר, בגלל שלחברת אפל יש מונופול על אישור האפליקציות בחנות שלה, העלויות לצרכן גבוהות יותר. במקרה של אפל, כפי שהיא מצהירה בעצמה, "לא הכל פתוח".

¹ אביבה גבע, מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים. סדרת פרסומי המרכז לאתיקה בירושלים, 2011. עמ' 42.
² תומר הדר, "ביקורת חריפה של ה-OECD על מדיניות מיסוי הרכב בישראל: "תגרום לזיהום אוויר חמור יותר"". כלכליסט, 23.09.20.
³ גבע, מוסר ועסקים, עמ' 43.
⁴ עומר כביר, "האם סופו של מונופול האפסטור קרוב מתמיד?", כלכליסט, 3/5/21.

שאלה 2

בדצמבר 2021 הוגש כתב אישום נגד חברת "אירונאוטיקס", שמייצרת מטוסים ללא טייס, ושלושה מהבכירים שעמדו בראשה עד ל-2017, באשמה שהם עברו על חוקי הפיקוח על היצוא הבטחוני. בגלל הרגישות הבטחונית של הפרשה לא הכל בה גלוי, והמשפט יתקיים בדלתיים סגורות, אבל עיקרי הדברים ידועים פחות או יותר.⁵ הטענה היא שלוש הבכירים האלו, המנכ"ל דאז עמוס מתן, סמנכ"ל החטיבה העסקית דאז מאיר ריזמוביץ' ומנהל השיווק של החברה דאז דוד גולדין, ניהלו מגעים עם מדינה זרה למכירת המלט"ים, ללא האישור המתאים של משרד הבטחון. ככל הנראה, מעורבת בפרשה הזו גם פרשה נוספת, שבינתיים לא נמצאו בנוגע לה מספיק ראיות, וקשורה לשוחד – שלושת הבכירים האלו, או חלק מהם, הואשמו גם שהם שילמו שוחד לנציגי המדינה הזרה בשביל שהם יגרמו להעדפה של אירונאוטיקס במכרז שפרסם הצבא של אותה מדינה למלט"ים. חברת רפא"ל, שרכשה את אירונאוטיקס ב-2019, כלומר מאוחר יותר מאשר כל האירועים שמופיעים בכתב האישום, טוענת במשפט שאין היא, או חברת אירונאוטיקס, נושאת באיזה שהיא אחריות לאירועים האלו, בגלל שאותם שלושה בכירים כבר אינם מועסקים יותר בחברה, ולמעשה לא הועסקו בה גם בזמן שרפא"ל רכשה אותה.

א. אחריות החברה

השאלה כאן היא "מי מהגורמים המתוארים בכתבה נושא באחריות על פעולת הפירמה והאם זו אחריות ישירה או עקיפה". לשאלה הזאת אין תשובה חד-משמעית, והיא תלויה בהשקפה שלנו. במקרה הזה, לפחות כפי שהוא מתואר בכתבה, נראה שהגישה הסבירה ביותר היא גישת האירגון כאדם. לפי הגישה הזאת, האחריות היא גם של שלושת הבכירים וגם של הפירמה. גם לבכירים וגם לפירמה יש אחריות ישירה למעשים הפסולים שלה.⁶

⁵ עמיר קורץ, "כתב אישום נגד אירונאוטיקס: המדינה רוצה לנהל את המשפט במחשכים". כלכליסט, 29/12/21.
⁶ גבע, מוסר ועסקים, עמ', 268.